

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Pastorum Concionatorumque Instructio

Borromeo, Carlo

Coloniae, 1587

VD16 B 6753

Caroli Cardinalis Borromei Vita.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-51263](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-51263)

II

CAROLI CARDINA- LIS BORROMEI VITA.

VAE est natura humana peruersitas, vt quæ imitari nos posse diffidimus, falsa putemus, aut debita laude defraudemus. Sic Inuidia Virtutis hostis perpetua iudicium peruertit, & superbia vitiorum omnium mater virtutem obscurare nititur. De illis, qui ex hac corporis custodia egressi sunt, posteritas recte iudicat, res ab illis egregie gesta tunc commemorantur libenter, quia nemo qui viuit inde vel minimam existimationis iacturam facere potest. Quis enim cum mortuo contendat? Quis mortuo inuideat? Quis à mortuo vlllo in genere laudis superari molestè ferat? Caroli Cardinalis Borromæi vitam, & mores explicans, variarum virtutum exemplar proponam. Nobilibus viris vera nobilitatis formam indicabo. Episcopis pastoralibus eius virtutibus stimulus iniicietur. Cardinalibus singulis exempla egregia proponentur. Sanctus Bonauentura Cardinalis in Concilio Lugdunensi à Petro Tarantasio Cardinali Ostiensi, qui Pontifex Maximus creatus, Innocentius V. appellatus est, fuit laudatus. Inde nobis relictum exemplum est, vt Cardinales illi, qui virtutum specimè reliquerunt, ad eorū imitationē excitandam, qui viuunt & qui consecuturi sunt laudentur. Cum egregia nobilitate humilitas. Cū contemptu rerum externarū
anima

animi celsitudo . Cum magna hilaritate castigatio
 corporis perpetua, Sacrarum literarum studium af-
 siduum. Cum varijs, & maximis negotijs inuictus a-
 nimus mira humanitate temperatus . Mortis contē-
 ptus cum interiore gaudio . Charitas eximia erga
 pauperes indicijs declarata plurimis cum vitæ etiam
 periculo. Prædicationis studium meditationibus , &
 precibus assiduis enutritum . Pascendarum anima-
 rum excellens quædam ars. Synodorum consocienda-
 rum documenta præclara. Quid moramur ? Virtu-
 tum omnium specimen nobilibus viris cuiuscunque æ-
 tatis, Episcopis, & omnibus, quibus animarum cu-
 ra est credita, Cardinalibus in primis affert Caroli
 Cardinalis vita, quæ sine vlllo fuce, sine verborum
 lenocinijs explicanda est, vt debitus honor totius san-
 ctitatis auctori Deo tribuatur. Vt, qui viuens ad-
 huc fœcundam perniciem, Inuidiam virtutis præ-
 stantia superauerat, prosit etiam mortuus Ecclesia
 Dei; aliqui nostrum non habeamus vnde ignauiam
 excusamus nostram, qui tam longe à præstantissimi
 viri, cuius sermonibus longo tempore frui licuit, vir-
 tutibus absumus.

COMITVM Borromæorum familiam, Medio-
 lani in nobilissima illa ciuitate in primis florentem
 ignorat nemo. Vitæ illius quoque gens Patavij perue-
 tusta est, & quidem ex viriusq; stirpis genere Ca-
 roli nostri maiores originem duxerunt. Est etiam no-
 bilitatis laus quædam, nimirum quod est veluti sti-
 mulus ad virtutes, & deterret maxime homines, ne
 in illam infamiam incidant, vt à maiorum suorum
 virtute

virtute degenerare videantur. Pietatis Borromea familia precipua laus fuit, & sincera religionis, cuius Carolus adhuc puer ita fuit studiosus, vt in conficiendis altaribus pueritia suae tempus ferè totum consumeret, cum interea parentibus, & magistris obediens, & dicto obsequens valde esset. Senilis quadam in eo apparebat prudentia, ita vt eius aequales illum venerarentur. Giberto patre viro forti, & honorato, & matre Margarita ex Medicea familia est genitus, quae Ioannis Angeli Medicei, qui postea Pius IV. Pontifex Maximus est dictus, & Ioannis Iacobi Marignani Marchionis soror. In ea constans, & virilis animus fuerat, cuius exemplum in omni sua vita Carolus filius, vt strenuus Christi miles in Christiana militia, & egregius gubernator in gubernatione Ecclesiastica se ostendit: A natura huiusmodi duxerat ingenium, vt minus velle, minus appetere quicquid velle, quicquid appetere sibi in animum induceret: quare sibi omni studio conandum saepe dicere consueuerat, vt assuesceret velle, quod laudabile esset, & appetere, quae sua natura appetenda sunt: sibi enim timèdū valde censebat, si à recto virtutis tramite deflectere cœpisset, in maximas se prolapsurū calamitates, quā sapiētia adolescentēs vtinā multi senes imitarentur. Ticini aliquot annos iuri civili, & canonico operā dedit, charus equalibus, senibus admirabilis, acceptus omnibus. Vigésimum tertium annū agebat, cum Ioannes Angelus eius auunculus ad Summi Pontificatus fastigium euectus est. Cum autem primum Romam venisset, in Sacrum Cardinalium Collegium

Collegium

Collegium cooptatus, & Mediolanensis Archiepiscopus creatus est. Nemo enim unquam auunculus magis sororis filium quempiam non modò dilexit, sed insolito quodam honore profecutus est, vt Pius Carolum dilexit, & honoribus varijs affectit. Profectò ita se res habet. Nihil est modestia amabilius, & nihil quidpiam humilitate sublimius explicari potest. Honores plerunque fugientes sequuntur, auidè illos appetentes fugiunt. Hortabantur plurimi Carolum, vt sacerdotia pinguiora peteret, vt rei familiari, & redditibus augendis studeret, qui cum responderet, se satis diuitem futurum, si Deum timeret, & si nosset vti illis, qua sua sponte pro sua benignitate eius auunculus Christi Vicarius illi donauerat. Pius animi moderationem admirabatur, & in dies magis eius in Carolum amor augebatur. Sanctæ Sedis Apostolicæ negotia precipua, & maxima Carolus tractabat egregia fide, & singulari diligentia. Principum legatos audiebat, negotiorumque omnium summam ad Pontificem summum bis in die referebat. Neminem ipse unquam decepit, nunquam vllum pollicitationibus, & inani spe lactauit. Illa ætate florente in tanta rerum copia, blandientibus, & adulantibus quam plurimis, cum maxime transgredi posset, non est transgressus. In nullam vel minimam incontinentie suspitionem incidit, quia maxime omnium peccandi occasiones fugit. Singulas diei horas rectè collocare nouit, ita vt omnium virtutum exemplar extiterit, & eius domus seminarium præstantissimorum
hominum

hominum habitum sit, & nuncupatum. Et aliqua noctis pars in optimarum literarum studijs cum doctis viris, & intimis nonnullis familiaribus ingenio praestantibus collocabatur, vt omnino otium incontinentia, & peccatorum omnium fomes tolleretur. Illa ipsa honesta oblectatione molestia, quas varia negotia coniunctas habent, condirentur; nihil temporis diurnis negotijs detrahebatur, sed somno, & quieti, quare, et noctes Vaticanas appellari placuit. Et ipse cum Roma apud Cardinalem Nauagerium auunculum meum viuerem eo tempore, cuius memoria in omni vita mihi iucunda futura est, in eorum numero, qui optimi Cardinalis familiaritate utebantur, fueram. Sapienti iuvene, Cardinali optimo, & Pontificis sororis filio dignum institutum, sic vitam suam informare, sic tempus diuidere, vt quotidie aliquid discat, vt Inuidiam, qua virtutis, & prosperitatis est inimica, superet, vt omnem maledicendi occasionem adimat. Tractabantur quaestiones quadam ciuiles aulica quadam & eleganti oratione; in quibus tractandis non minimum studium adhibebatur: acuebatur ingenium, facultatem dicendi vnusquisque sibi comparabat. Seruicis miscebantur. Ex illis qui in illum locum conueniebant Cardinales non pauci, plerique etiam Episcopi extiterunt. Et de vtilitate capienda ex libris Gentilium Sanctus scribit Basilius, è quibus haec in primis potest capi vtilitas, vt laudabili quodam pudore suffundamur, cum nos Christiani à gentilibus aliquo virtutum genere superari animaduertimus. Contemptus rerum humanarum, & diuitiarum,

rum,

rum, honorumq; despicentia quadam, virtutisq; admiranda praeconia, robur in primis quoddam animi praeclarum in morte contemnenda, quod Stoici in suis libris profitentur, Epictetus in primis aureolo illo suo libello, quod Enchiridion inscribitur, cur nos interdum non moueant? Commotum se dicebat Carolus Cardinalis lectione libelli illius, quae nominauit; & tunc primum coepisse despicere, quae ceteri admirabantur, cum Stoicorum dogmata diligenter coepit considerare. Tamen bonus est Dominus Deus, ut rationibus varijs, nobis etiam minime notis nostris soleat consulere commodis. Verum non solum Stoicorum disciplina, quae speciosa quidem est, sed non paucis in rebus a veritatis deflectit tramite: Sed in vera philosophia, quam quicumque Christiani sumus profitemur, se multum profecisse ostendit, cum acerbam & immaturam Federici fratris mortem aequo, & constanti animo tulit. In illa sita fuerant omnes spes suscipiendae prolis, & nobilissima familiae propagandae. Ad Federici vnici fratris filios non minimarum opum, multiq; splendoris hereditas pertinere videbatur. Propinquorum morte aliqui affliguntur, & quodammodo moerore tabescunt, hic vnici fratris mortem aequissimo animo tulit, omniumq; moerore abiecto se ipse colligens fratris immaturam mortem cohortationem ad mortem perpetuo meditando, & ad caelestem patriam querendam diuinitus sibi factam putauit. Ab eo tempore in Vaticanis noctibus non quaestiones amplius e media philosophia sumptae tractabantur, sed sententiae quaedam graues a sacrosanctis Euangelijs depromptae copiose & eleganter
expli-

explicabantur; Illa in primis, quas Dominus noster Iesus Christus de vera beatitudine sententias planè gravissimas ore suo protulit. Hanc dicendi exercitationem ad hunc usum instituerat, tanquam umbratilem quandam pugnam, ut Mediolani, deinde ad populum promptior iam atque instructior sermonem haberet. Valebat enim ad comparandam facultatem dicendi, & loquendi quandam fiduciam, mirabiliter exercitatio. Valebat Carolus ingenio, prestabat memoria, non tam natura vi, quam rerum ordine, & partitione, & quadam facultate omnia suis locis rectissime disponendi, & hanc quidem à natura potius bonitate ingeneratam, quam artificio comparatam, facultatem habebat. Iudicio excellebat, quod non minime virtutis est indicium. Doctorum hominum consilia in suis scripturibus admittebat. Videbatur initio eius sermo exanguis, quod minime audientium animos permoveret. Quod natura impedimentum, sue difficultatè, aut pronuntiandi potius celeritatem longo usu dicendi maxime temperavit, ita ut in Ecclesia Mediolanensi, & in Parochialium visitatione, & sepe loqueretur & expedite, & non minime cum animarum fructu, ac resq; aculeos dicendo relinqueret. Post fratris Federici obitum, elusis quorundam hominum consilijs, qui terrena solum, & carnali prudentia præditi, nescio quas nuptias ad propagandam familiam somniabant, sacro presbyteratus ordine suscepto quotidie cepit sacrificium offerre Deo; cum pijs, & doctis hominibus versari frequentius: aliquot horas singulis diebus, quamvis varijs, & magnis oc-

cupationibus distentus, in optimis libris ponere. Reditus Ecclesiasticos vltro ab auunculo sibi oblatos modestè cœpit recusare, magnas opes cœpit ipse habere suspectas, quippe quæ si atrectentur veluti spina confodiunt & exulcerant animam. Oeconomum esse Domini nostri Iesu Christi, intellexit dispensatorem multarum opum. Magnam copiam pnt auit cupiditatum inopiam. Abijciendum fastum. Multis non indigere nos si sapimus. Dum autem maiori gratia, & auctoritate apud auunculum Pontificem valeret, nihil maiore studio, aut diligentia contendebat, quam vt sacrosanctum Concilium Tridentinum seruarietur Præclarissima, & maxime salutaria decreta, quibus Ecclesiastica disciplina potissimum continetur, & spes renouanda veteris dignitatis Ecclesiæ in primis nititur, seruari studebat. Nam confirmato à Pio in primo Consistorio post legatorum ad Urbem reditum Tridentino Concilio, monuit, deligendos esse, qui controuersias, quæ ex eius explicatione oriri possunt, tollerent: institutæque est Congregatio Cardinalium Tridentini Concilij interpretum, in qua ipse semper fuit, quæ viget adhuc, quæ utilitates plurimas Ecclesiæ Dei attulit. Et viuente auunculo Pontifice magnis precibus ab eo impetrauit, vt sibi liceret Mediolanum ad Prouinciale Concilium celebrandum accedere; quod Concilium, conuocatis Prouinciæ Coepiscopis, cum aliquos viros optimos in Ecclesiastica disciplina admodum versatos secum adduxisset, mira celeritate confecit, & singulo quoque triennio nouam synodum habuit, edendas etiam omnes curauit, vt suo lo-

eo aperiemus. Ipse, qui paucos ante menses Episcopus
 Verona eram factus; cum Pontificis iussu Tridentum
 euntem Cardinalem per totam Italiam Apostolicum
 Legatum, Desenzani ad Benacum conuenissem, &
 per ea loca Veronensis diocesis, officij & veteris ob-
 seruantia ergo essem comitatus, diligentiam pastoris
 admiratus, & virtutes plurimas, quibus in diem ma-
 gis proficiebat. tum primum Carolum Cardinalem
 Archiepiscopum Mediolani Episcopis diuinitus stimu-
 lum iniectum palam dicere coepi, & in me ipso sum
 expertus. Veronam etiam eo tempore accessit cum
 Tridento rediret, qua in Ciuitate regias foeminas Fer-
 dinandi Imperatoris filias, quae Principibus Italia
 matrimonio iungenda erant, Pontificis iussu excepit:
 illos, qui Giberti optimi Episcopi familiaritate vsi
 fuerant, diligenter interrogauit, qua ratione gregem
 illum tanta sua cum laude pasceret, mirumque studium
 pastoralis artis addiscenda praese tulit, tantamque
 modestiam, aut humilitatem potius ostendit, ut a ne-
 mine non vellet discere. Redibat Romam non minimo
 cum animi dolore, quod sponsam, quam praecipuo a-
 more diligebat relinquere cogebatur, cum de grauif-
 simo morbo, quo Pius laborabat nuntium accepisset,
 citatis equis magna cum celeritate ad auunculum
 Pontificem redijt, quem cum morti proximum con-
 spexisset, absque vllis lachrymis intrepido animo, vul-
 tu etiam hilari auunculum, a quo paternè fuerat di-
 lectus, a quo honoribus plurimis, & opibus fuerat au-
 ctus, intuens. Pater sanctissime (inquit) nunc de patria
 illa caelesti cogitandum est. In hoc Crucifixo, cuius

imaginem ipsi ostendebat, & osculandam tradiderat
 spes nostra collocanda sunt. Hic vita nostra, hic resur-
 rectio nostra. Hic intercessor. Hic hostia pro peccatis
 nostris oblata. Hic neminem respuit in se credentem,
 illum verum Deum confitentem, & in se suas spes col-
 locantem. Dolore peccatorum commissorum, & vera
 poenitentia delectatur Dominus benignus, patiens,
 misericors & clemens. Accipiebat ea & ponderabat
 moribundus Pontifex, & pio sororis filij obsequio in-
 credibiliter recreabatur. Ministravit illi sanctissima
 sacramenta: lectionem euangelicam lectitabat: flexi-
 genibus orare pro moriente auunculo Pontifice non
 desinebat. Aderat Cardinalis Sirletus, doctrina, &
 pietate insignis, quem Borromei monitu, & rogatu
 Pius Cardinalem paulo ante fecerat. Mortem auun-
 culi cum constanti animo tulisset Carolus, res maxi-
 mas cepit cogitare. Ad creandum Pontificem in auun-
 culi locum animum adiecit, qui Concilium Tridenti-
 num feliciter à Pio perfectum, seruandum curaret,
 qui disciplinam Ecclesiasticam, que iam renouari ce-
 perat, ad pristinum candorem redigeret. Cùmque si-
 ne eius consensu, & illorum quos plurimos Pius auun-
 culus Cardinales crearat, nemo creari posset Ponti-
 fex: hoc maxime studuit, vt Reip. consuleretur Chri-
 stiana. Et ne mora in creando Pontifice aliquod de-
 trimentum Christiano populo afferret, nulla priua-
 tarum rerum suarum ratione habita, non enim satis
 fuisse Pius Cardinali Alexandrino dicebatur, eun-
 dem Michaellem Cardinalem Alexandrinum, qui po-
 stea Pius V. nominari voluit, creandum Pontificem
 cen-

censuit, illiq; fauit, qui suo in Pontificatu non Conci-
 lium tantum Tridentinum curauit seruandum, sed
 decretis quã plurimis Ecclesiam sanctam Dei in-
 struxit & ornauit. Præcipuum Cardinalis munus est,
 in creando Pontifice, maximam adhibere diligentia;
 nulla commodorum suorum ratione habita, eum di-
 ligere Põtificem, quem Christiano populo magis pro-
 futurum arbitretur, qui minime omnium ad tantum
 fastigium aspirat, qui crucem Põtificatum existimet,
 qui vitæ sanctimoniam, & assiduis precibus, frequenti-
 busque sacrificijs cum Deo, cuius vices Romanus Põ-
 tifex gerit in terris, familiaritatem aliquam, qua-
 tenus humana natura patitur, habeat. Contemptis
 rebus humanis Dei gloriam in primis habeat propo-
 sitam. Virum hisce moribus, & perpetua, & Ange-
 lica quadam castimonia præditum successorem auu-
 culo declarandum existimauit. quo Cardinalis opti-
 mi & sacri Collegij sapientissimo iudicio vtilitates
 variae, & maxime ad Ecclesiam Dei redundarunt.
 Nam pio V. Pontifice iustitia viguit maxime, Eccle-
 siastica disciplina renouata est. Virtuti honores mag-
 ni tributi. Principes Christiani debita veneratione
 Christi Vicarium prosecuti sunt. Singulari Dei bene-
 ficio Victoria illa aduersus Turcas, fœdere iccto, con-
 secuta est: quæ non esse insuperabilem Turcam osten-
 dit, si adsit præclararum rerum perficiendarum ma-
 ter Concordia, quæ nisi consecuta esset, luctuosum es-
 set cogitare, quo in statu Christianorum res essent.
 Creato Pio V. Pontifice, Mediolanum cogitare cœpit,
 quia sponsæ diutius desiderium ferre nõ poterat. quia

illum, qui seruandum Tridentinum Concilium studuerat, id admodum decere intellexerat, cuius opera quamuis Pius vii magnopere cupiuiſſet, rogaffetq; illum, vt Roma maneret aliquot menſes, vt ſibi partē adimeret ſollicitudinis in plurimis & maximis negotijs, quibus occupabatur, Concilij Tridentini decreto, & plurimis alijs rationibus ſe excuſans, relicto Pontifici ſui deſiderio Mediolanum profectus eſt. Abbatiam Cornu, quam dicunt agri Placētini, ſane vberē, in manibus Pontificis reſignauit, nonnullasq; alia eruditus, & pijs hominibus, quorū opera fuerat uſus, auctoritate Pontificis petita ceſſit. Neque ita multo poſt Maioris Pœnitentiarij munere, quod amplum Roma, & perhonorificum eſt, ſe ſponte abdicauit. Mirum fuit, hoc ſeculo valde cupido tot redditus Eccleſiaſticos ſponte cedere, opes, quas alij querunt, & admirantur, contemnere. In Cardinalatu moderationem Eccleſiaſticam ſplendori præferre, & opulentia inuidioſam illam copiam, & periculoſam dicebat. In beneficijs ſingulis Eccleſiaſticis quāuis ſimplicia eſſe dicantur, coniunctam eſſe curam nō minimam cultus Eccleſiaſtici retinendi, & augendi cenſebat. Mediolanum profectus colligendorum hominum in ſua diœceſi valde anxium, & in illis retinendis, & fouendis ad uſum Eccleſie ſue Mediolanenſis tenacem admodum extitiſſe iure dixerim. Nā ex Veronenſi diœceſi Nicolaum Ormanetum ex veteri Giberti Episcopi diſciplina, qui poſtea Episcopus Patauinus fuit, & alios nonnullos ad ſe vocauit. Cūque ſingulis annis diœceſanas ſynodos celebraſſet, &

tertio

tertio quoque anno, vt dictum est, Prouinciale Concilium; Ecclesiam suam sanctissimis institutis ornauit, & auxit. Collegium societatis Iesu, domum itidem ex Patrum illorum prescripto Mediolani instituit, Patrumq; illorum opera, & consilio plurimis in rebus est usus. Abbatiam quandam Arona, quod castrum insigne ad nobilissimam Borromeorum familiam pertinet, à qua eandem institutam, & dotatam fuisse verissimile est, & qua diu in eadem domo permanserat, cuius titulus ipsi commendatus fuerat, auctoritate Gregorij Pontificis, consanguineis probantibus Collegio Iesuitarum vniendā curauit, vt eius pietatis tota Borromea familia, & illi qui futuri sunt essent participes. Non querit charitas, qua sua sunt: cōmunem vtilitatem spectat, publica cōmoda priuatis cōmodis antepōnit. Et pijs operibus instituēdis Carolus diligentiam maximam adhibebat. & Clerici regulares, à Ioāne Petro Archiepiscopo Theatino instituti qui postea Paulus IIII. Pontifex fuit, Mediolanum vocati, homines innocentissimi, & in omni Ecclesia cultu, & decore domus Dei diligentissimi. In partiēdis autem Ecclesiasticis muneribus mirum fuit, quantū iudicium, quantāque diligentiam adhibebat, ita vt quā plurimorum hominum opera eodem tempore vteretur, tantāque modestia, tantāque cum animi tranquillitate onera impartiri consueuerat, vt se beatum putaret is, cui aliquid ipse imperaret. Iubere enim Spiritum Sanctum vnusquisque sibi persuadebat, qua Carolus faciēda familiaribus, & amicis suis proponebat: cuius rei ipse sum testis.

Nam cum Mediolanum accessissem, Verona Episcopus, ut tanti Archiepiscopi exemplo, eiusque optimis praeceptis redire instructior, indicavit mihi, se cupere, ut omnis scribendi Rhetoricam Ecclesiasticam susciperem. Tantam provinciam suscepi, existimans me non ei, sed Deo ipsi parere, quo cum ipse in assidua lectione sacrorum librorum, & frequentibus colloquijs, sacrificijs in primis quotidianis versabatur semper. Et quanquam mihi opus difficile admodum videbatur, negare quicquam sancto viro molestum admodum mihi erat. Et opus scripsi breviori spatio temporis quam vnuquam credidissem, liberè etiam affirmaverim, & in omni vita mea affirmaturus sum, excitatorem me habuisse neminem acriorem, qui vehementiores mihi stimulos adijceret ad labores omnes preferendos, & ad disciplinam Ecclesiasticam capessendam. Verè illud de eo dici poterat, Super senes intellexit, quia mandata tua quaesivit. Seniores enim nos Episcopi ab illo praecepta accipiebamus, eius monita non sequi turpe indicabamus. Et ipse monendi munus non intermittebat, sed tantam in mouendo modestiã, & humilitatem adhibere consueverat, ut interrogationibus quibusdam adhibitis, quasi Episcopos in consilium accerseret, salutaria consilia ad lucrandas animas Christo proponeret. Nemo Cardinalis maiore in honore habuit Episcopos, quam Borromeus. Nulla schola nostra & patrum etate tam celebris fuit, quam Borromei domus. Nemo alacrius hospites excipiebat. Nemo plura benevolentia, charitatis potius inditia singulis dabat. Ipsi arcana cordis liberè quisquis poterat

crede-

credere. Ab illo deceptus fuit nemo. Linguam maxime
 omnium custodiuit suam, ut ne verbo quidem quinquam
 quam falleret. Et maxime omnium dicendi exercitatione
 delectatus est. Et ad populum habuit sermones multos,
 & crebros, ad illamque dicendi exercitationem, ad pater-
 nosque sermones ad populos habendos, Episcopos, qui ad
 illum accedebant, hortabatur. Lacte matris nutriuntur
 feliciter filii, quam lacte nutricis, quamvis illa sit robu-
 stior. Et in paternis sermonibus inest admirabilis qua-
 dam vis, qua commouentur populi ad virtutes amanda-
 das, & ad vitia fugienda. Predicandi studio deditos,
 & incredibiliter delectatos, pro Pastoralis eorum mu-
 nere obeundo sanctissimos Patres legimus; & qui ali-
 ter sentiunt, & pium hominem, optimumque Pastorem
 interdum non laudant, quia predicandi studio ma-
 xime delectaretur, parum pie fecerunt, & Spiritus
 sancto, qui in Concilio Tridentino illa verba inseruit,
 Præcipuum esse munus Episcopi, populum docere, visi
 sunt restitisse: inertes quodammodo Pastores adul-
 terina illa sua prudentia efficiebant, illosque liberali,
 & maxima voluptate priuabant; quanquam enim
 Catholici populi multos pedagogos habeant religio-
 sos viros doctrina varia, & facundia etiam instru-
 ctos, non multi sunt tamen (ut Apostolicis verbis uti-
 mur) Christiani populi Patres. Unus est omnium Pa-
 ter Romanus Pontifex, eiusque in sollicitudinis par-
 tem dati Episcopi. Et ut nemo filius in Patre requirit
 eloquentiam, illumque damnat, quod minus ornatè
 illum moneat; sic paternos, & pastorales sermones
 nullus populus non libenter accipit, si paterna illa vo-

ces, quæ proferuntur, operibus etiam comprobentur. Sed profectò varios, & reconditos è Prophetis, & ex libris sacris excerptos locos, quos Borromæus tractare consueuerat, & eruditi etiam homines nõ probare non potuerunt, & Pastoris industriam, & assiduum quod adhibebat studium in perlegendis sacris libris, non poterant non valde laudare. Instituerat optimus temporis dispensator, inertia inimicus acerrimus, & rerum laudabilium perpetuus excogitator, vt singulis diebus in oratorio, quod adificandũ curauerat in adibus Episcopalibus, postquam cœnatum esset litaniae dicerentur, deinde sermones aliquot fieret aut explicaretur pars aliqua Euangelij, aut sententia ex sancti Pauli Apostoli epistolis sumpta copiose exponeretur, ipse omnium postremus dicere aliquid saepe consueuerat. quod in oratorium conuenire soliterat non familiares tantum Cardinalis, sed p̃ omnes, qui p̃js sermonibus delectabantur. Et illo in oratorio epistolas, quæ præscripto sanctæ Matris Ecclesiæ singulis diebus Dominicis, & diebus festis recitantur explicauit. Sic pastorales labores sacrarum literarum studio, & predicatione verbi Dei condiebat. Lectione sacra orationem alebat, qua sic cum Deo iungebatur, vt Angelicam indueret naturam. Et ieiunijs, & varijs corporis castigationibus tyrannidem corporis comprimebat, seruum potius corpus effecerat, ita vt interdum p̃js exercitationibus deditus, synodos celebrans, parochias Mediolani, aut in latissima illa diocesi visitans, ac si esset incorporeus: quadraginta etiam horas sine cibo varia, & magna
negotia

negotia tractabat, nec alicui interea corporis necessitati vacabat: quo tempore non deerant, qui illū reprehenderent: reprehensiones autem ipse hilari vultu excipiebat, & subridens dicere consueuerat. Vnius horæ in extremo iudicij die reddendam esse rationem pastoribus Ecclesiarum multò diligentiorē, quàm illis quibus nulla cura animarum commissa est, vnius diei postulari ab Episcopis, & à Parochis, qui aliqua ratione, & ipsi Episcopi nuncupari possunt, vt plura hora vna ad Dei gloriam, & ad propagandam verā pietatem verbo & exemplo gerantur, quàm die vno à ceteris hominibus. Quæ verba meo in animo vtinam insculpantur, & illorum hominum, qui in pastoralis munere valde formidando versantur. Et exactor temporis egregius, & vir desideriorum sanctorum, & documentorum plurimorum ad disciplinam Ecclesiasticam augendam perpetuus inuentor erat Carolus Cardinalis, qui cum maxime gauderet fieri discipulus; ab omnibus enim religiosis viris, hominibus etiam Ecclesiasticis interrogationibus varijs quotidie fieri doctior & in arte pascendarum animarum fieri instructior studebat; docebat tamen ipse magis omnes Episcopos & omnes clericos perpetua vultus serenitate, admirandaque quadam equanimitate, custodia oris perpetua, vt ne verbum quidem otiosum proferre soleret. docebat sic humilitatem, modestiam: pallore quodam vultus venerando ad continentiam ac sobrietatem omnes excitabat. Et excelsi animi, & præstantis cuiusdam fortitudinis specimen dedit in tuenda iurisdictione Ecclesiastica, cum causas, quæ ad ipsum pertinerent, docto-

doctorum, & piorum virorum cōsilio cognoscere omnino statuerit. Et potentium minas nō extimuit, quin potius pro dignitate Ecclesiastica tuenda, illos anathemate non deterruit solum, sed perculit, ut discerent (quemadmodum dicebat) parere Ecclesie, & ministris Dei debitum honorem adhibere. Et fuerunt eo tempore, qui sanctissimi hominis humana omnia contemnentis, non solum illam animi constantiam nō laudarent, sed eius consilium valde improbarent, quod nimis vellet quod velle videretur: quod Regem potentissimum, tot regnorum Dominum, Catholica fidei defensorem acerrimum, inusitata hoc seculo severitate irritaret. Et Pium V. Pontificem Maximum Philippum eximio amore, honoribus etiam magnis prosequentem, huiusmodi anathematibus in Regis Catholici ministros, & in Mediolanensem senatum aliqua ratione turbavit. Sed gloriam vnam Dei ante oculos habebat propositam, & nihil quicquam magnum sine Pij V. Pontificis, & Gregorij XIII. quos magna veneratione prosequeretur, consilio, aggressus vnquam est facere. Sanctorum exemplis mirum in modum delectabatur. Eorum res praeclare gestas imitari studebat maxime. Thomae Cantuariensis, & Ambrosij admirabilem constantiam in defendenda Ecclesiastica iurisdictione imitatus, varias multorum voces, quibus interdum vir optimus lacerabatur, non audiebat. beatum potius se putabat cum malediceret illi homines, cum illum inexorabilem, & parum cautum, rebus suis, suorumque commodis minime consulentem, nominarent. Ad illum accesserunt consanguinei

guinei in eadem, qua ipse natus Borromeorum familia, rogauerunt Cardinalem per illum ipsum Deum, qui eorum familiam diuitijs, & splendoris titulis ornauit, ne ad iracundiam insolita sua seueritate Philippum Regem, in cuius potestate Mediolanenses sunt, prouocet. Secundum Deum, respondit: Philippo se debere omnia: illum catholicum, & de Christiana Reipub. optime meritum Regem agnoscere, & debitis honoribus prosequi. Scire Philippum minime probare que nonnulli eius nomine tanta diligentia curant. Regis Regum Christi iussa in animo impressa habere. A Deo ipsi commissum esse animarum curam. In partem sollicitudinis Ecclesie sponse suae à Iesu Christo per eius Vicarium Romanum Pontificem esse vocatum. Muneris sui obliuisci non posse: illos qui pro Rege Philippo Mediolani imperant praesidia, Aronam mitterent, facerent quod sibi magis placeret, se velle magis parere Deo, quam hominibus. His verbis, & alijs magna cum animi lenitate consanguineos suos in officio continebat, ita vt nec illi contradicere amplius auderent, & hac animi magnitudo, & rerum externarum contemptus magnam ipsi augebant auctoritatem: peruersumque morem huius seculi mirè in modum damnabat, qui increbuit, vt Pastores nonnulli turpiter adulentur Regibus & Principibus, neq; ad Dei praescriptum, sed ad hominum gratiam se accommodent non minimo cum piorum hominum dolore. Et eandem animi fortitudinè praese tulerat Cardinalis, cum pro iure suo tuendo Canonicos Scalenses visitandos, inuitos etiam statuerit: quo in munere

tractando, periculo etiã mortis se exposuisse visus est. Vitam hanc plenam erumnis, varijs periculis expostam. Lachrymabile exilium, molestam peregrinationem cur tanti faceret vir sapiens? cur tantopere amemus mortales: ministri in primis Dei Episcopi, virtutia extirpare negligamus: indulgētes simus, ut nostram indulgentiam, quæ disciplina nouerca est, gregem Christi perdamus? Et incidere (vt dixi) in dies magis admirabilem animi constantiam, & mortis contemptum Cardinalis Amplissimus in plurimorum malitias, res Ecclesiasticas carnalis prudentia regendi diffimentium. Sed profecto nō bona magistra est mortalium multitudo; & illi qui prudentiores habent, & fallunt, & falluntur sepiissime. Studium visitandi parochiales Ecclesias crescebat in dies magis: proximorum virtutum Cardinalis exempla dabat, peccandi occasionem quanta maxima poterat diligenter fugiebat ipse, & adimebat ceteris. Sic chorum ingressus erat, vt nihil oculis omnium illustrius conspici posset. Diuina officia, Horæ canonica, tanta cum diligentia persoluebantur, vt nihil accuratius institui, aut obseruari potuerit, & sapienter vt omnia. Nam Propheta illud animo volutabat. Maledictus qui opus Dei facit negligenter: cum tanta sit Dei bonitas, vt nos miseris exules, rebelles potius, qui eius perennem hostem Sathanam, perniciosam nobis consilia suggerentem sequimur: si malè acta vita nos pœniteat, ad colloquium admittat, quanta est stultitia recusare colloquium Deo, à quo bona omnia proficiscuntur, non orare, cordis euagationibus, peccatis varijs cōtaminari, peccatis inuit-

inutiliter fundere, rebus omnibus egentes, mendicos
auxilium à Deo cæli, & terræ Domino non implorare
aut si aliquid consuetudine quadam coacti, & pudore
suffusi, consueuimus petere, tanquam aliud agētes,
oscitantes potius, quod non minima imprudētia indi-
cium est petere. Et in struenda Ecclesiastica discipli-
nā laudabilem quandam seueritatem adhibuit, vt de
ea interdum aliqui canonici queri cōsueuerit; integri
enim dies festi in concionibus audiendis, in processio-
nibus varijs in Ecclesia consumebantur. Nihil appa-
ratu Ecclesiastico ornatius, aut magnificentius. In
concionatoribus deligendis mirū studium adhibebat.
Ipse concionatoris munere paterno quodam dicendi
genere fungebatur, & interdum bis in die sermonem
habebat. Nimiam illam diligentiam aliqui nomina-
bant. At in Carolo Archiepiscopo, vt variæ, & præstā-
tes virtutes fuerunt, ita hæc in primis præstitit, quod
curiosorum hominum, ne dicam vanorum, qui aulici
immeritò nuncupari solent, vuculas contempsit. Non
quid plurimi de se dicerent, sed quid ab ipso facien-
dum esset, vt diuinæ legi obtemperaret, studebat.
Et bacchanalibus diebus præclarissimam inuenerat
rationem, qua populus desineret insanire. Nam die-
bus festis hymni in Ecclesia canebantur. Musica to-
ta plebs recreabatur, cunctis quibusdam sermonibus
breuibus, iaculatoria quadam oratione mentes in
cælum erigebantur. Sanctissimum Eucharistia
sacramentum ministrabat ipse frequentius, eo
tempore illud etiam per totam Ecclesiam mani-
bus suis portare consueuerat, ita vt tunc maxime
aduer-

aduersus Sathanam eo tempore pugnaretur. Huiusmodi erant sancti Chrysofomi, & veterum Episcoporum pij, & laudabiles conatus. Nam, vt est milita tota vita hominis, ita praeftantior, & illustrior est militia, vita Episcopi, cum singulis momentis ipsi pugnandum sit aduersus Sathanam, Mundum, & carnem, sectatoresque Sathanae, filios huius saeculi, & prudentia carnis abundantes, quorum infinitus est numerus. Quam pugnam, vt strenuus Christi miles, imbat Carolus, atque in pugna semper apparebat alacrior. Et in grauioribus negotijs piorum hominum consilium adhibebat. Congregationes non paucas prudentum, & religiosorum hominum instituerat, quorum iudicio nobilissimam illam Ecclesiam gubernabat, & Mediolanensis populi commodis consulebat, ita vt omnium generum miseris hominibus succurrere, peccata exterminari conaretur, occasiones etiam peccati auferret. Verum cum nulla possit excogitari maior miseria, quam Christiana disciplina ignorãtia, scholas quam plurimas, quibus separatim pueri à puellis in Christiana doctrina rudimentis informarentur, instituit, quas ipse frequentare consueuerat: in quibus saepe paternos sermones habebat. Centum & viginti scholas puerorum circiter, itidem centum puellarum diebus festis frequentabantur. Quidam è plebe pij homines, eleganti, & pia metaphora sumpta ab Apostolis, piscatores nominabantur, qui pueros ad sanctam & salutarem illam disciplinam quodammodo impellerent, & varijs saeculi, & iuuenilis aetatis fluctibus agitato, spiritali piscatione caperent, & ad salutis portum

tam redigere conarentur. Et pij homines quàm pluri-
mi, aliqui liberali mercatura dediti, nonnulli etiam
nobili genere orti, nobilissimam artem instituendi pue-
ros in Christiana doctrina diebus festis exercebant.
Singulis scholis præfectos cõstituebat: fœminas etiam
pietate præstantes, matronas nobilissimas ad rudi-
menta Christiana docenda ex eius præscripto pijs li-
bellis excitare nõ desinebat, tantusque ordo in re tam
præclara, & tam salutari est adhibitus, vt Spiritus
Sancto magistro Mediolani singulis diebus in Chri-
stiana pietate proficeretur magis, vocêsque Angelicæ
diuinas laudes cõtinentes diebus festis totam exhi-
lararent urbem. Et ipse Caroli Archiepiscopi visendi
causa Mediolanum quinquies accesseram, multo ma-
gis vt ad Veronensem gregem pascendum redirem
instructior: cum eodem Cardinali in illis scholis fue-
ram. Et nullum diem, horam potius nullam præter-
mittebat Carolus, quin de Dei gloria, & de Eccle-
siastica disciplina excolenda, cogitaret. Seminarium
centum & viginti amplius puerorũ instituerat: ades
commodas admodum, & honorificas adificandas illi
curauerat: progressus indies maiores in literis, & in
Ecclesiasticis moribus fiebant. Visitabat ipse sæpe cle-
ricos, paterna quadam charitate illos complecteba-
tur, nominatim ad omnes labores perferendos pro
honore Dei illos excitabat, filios sæpe appellans. Et
dum ipse prandeat, religiosos viros imitatus, qui in
vnum coacti, corpus suum consueuerunt reficere cibo
modico, singulis diebus festis seminarij sui clericos a-
liquam sacrosancti Euangelij partem explicãtes, &

ex alto loco concionem habentes audiebat. Iusserat etiã, vt interdum Latino vterentur sermone: exercitatio illa dicendi facultatem pariebat, & clericos in muneris pastoraliis præcipua parte erudiebat. Sic enim Sanctus Spiritus (vt antea attigimus) in Tridentino Concilio declarauit. Præcipuum munus Episcopi esse, idem parochorum, populos docere. Et non vno Seminario clericorum amplissimo vir Dei cõtentus fuit, sed plura instituit, nam clericos adultos, qui in literis progressus non fecerunt, in vnum locum cogendos decreuit, vt gubernandarum animarum artem ediscerent, & mediocri Ecclesiasticarum rerum cognitione imbuti, in Ecclesiasticis moribus instituti, ad regendas parochias idonei efficerentur. Ex huiusmodi Seminario fructus vberiores ad Mediolanensem administrandam Ecclesiam redundare, quàm ex seminario ipso aliquando dicere consueuerat. Et collegium Papiæ, quod Borromeorum nuncupatum crexit, quod magnificis sumptibus edificandum curauit, vt in eo Mediolanensibus, & Papiensibus ciuibus præclaram optimis disciplinis in Christiana in primis pietate educarentur. Et Heluetijs paterna cura prospexit diligentissimus Pastor. Et seminarium itidem ad nationis illius vsum erexit. Nobilibus item pueris, vt parentum indulgentia, illorum itidem qui parentibus essent orbat, commodis prospiceret, mira solertia construxit, cuius exemplo deinceps alia nobilium puerorum sunt instituta collegia. Et fuit ab eodem Carolo Cardinale Oblatorum Collegium institutum Sacerdotum non paucorum, qui vouerunt

suo Archiepiscopo, & eius successoribus se obtem-
 peraturos, animarum curam sine vlla cunctatione
 quando Archiepiscopo ita videretur, se accepturos,
 nulla tenuitatis parochia, aut loci difficultatis ratio-
 ne habita. Ad quod Collegium cum non semel Cardi-
 nalis iussu accessissem, & Episcopus, & proxime etiã
 Cardinalis, disciplina Ecclesiastica, quæ illo in Colle-
 gio maxime floret, & piorum sacerdotum laudabi-
 lissimis moribus, & eruditione varia sum incredibili-
 ter delectatus. Vt paucis dicamus: Nulli hominum
 generi, nulli sexui, nulli etati, nulli humane miseriæ
 vir pius Mediolani non consultum esse voluit. Nam
 & expositis infantibus, & varijs affectis morbis, &
 mente captis maxima adiumenta comparauit: &
 virginibus fœminis ad earum tuendam honestatem
 prouidit, & illis, quæ corruptæ fuissent, vt in viam
 possent redire, prospexit; & deuotis fœminis, quæ
 Capucine nominantur, quas in eam Ciuitatem pri-
 mus introduxit, ad vitam Angelicam (vt ita dicam)
 traducendam, sanctissimi instituti regulis, omni-
 que religiosa disciplina, optime consuluit. Sodali-
 tates verò pias, hortationibus varijs, præceptis iti-
 dem salutaribus ita stabiliiuit, & auxit, vt Mediola-
 num schola quedam Spiritus Sancti, & pietatis, om-
 niùmque virtutum veluti officina, cœlestis patriæ qui-
 dam angulus dici potuit. Sic enim interdum diebus
 festis innumerabiles puerorum, & paellarum voces
 emittebantur, suauiter canentium, & laudantium
 Deum, vt Angelorum chori representari videren-
 tur: & eadem diligentia parochialibus Ecclesijs ex-

tra Ciuitatem, & quam plurimis oppidis Mediolanensis diocesis consulebat. Visitatores sexaginta, & amplius delegit, prae mittebat aliquos quod ipse postea esset venturus, populos sermone consolabatur, ministrabat ipse sanctissima Eucharistiae sacramentum: sancto etiam Chrisinate vngebat: controuersias tollere, & multorum animos pacificare studebat: disciplinam Ecclesiasticam in singulis Ecclesiis excolendam esse iubebat. Dei cultum tum interiorem, tum exteriorem magna diligentia promouebat. Dum haec ageret, & animabus Christo lucrandis admodum esset intentus, ieiunijs corpus suum castigare non desinebat, assiduis precibus mentem eleuabat, & sanctis cum Deo colloquijs in huius mundi despicientia, qua vera consequitur prudentiam indies magis proficiebat. Et quotidie magis in virtutibus singulis magnos progressus faciebat Carolus Cardinalis Mediolanensis Archiepiscopus. Illum pastorem optimum, sancti Ambrosij imitatore, nouum potius Ambrosium appellare quam plurimi non desinebant. Nos vicini Episcopi illum admirari, quia custodiebat legem excellenti, quia super nos senes intelligeret, quia mandata Dei maxime omnium quereret: eius exemplo, stimulus potius excitati sepe sumus ad labores omnes perferendos, & ad artem pascendarum animarum, artem omnium artium, vt recte Nazianzenus, & post eum sanctissimus dicebat Gregorius, per discendam atque etiam exercendam. Et quia excellentis virtutis inimica perpetua est inuidia, non desuerunt, qui homini varijs virtutibus ornato, angelicis moribus potius, qui nunquam

nunquam iratus est visus, qui ne verbo quidem quem-
piam vnquam offendit, interdum detraberet, quippe
(vt ipsi dicebant) rebus in minimis interdum nimium
studium collocaret. Abstinentiam virtutem eximiam
& Ecclesiastica discipline custodem nimium coleret;
ita consuevit Sathana hipodidascalus mundus, qui
nihil non molitur, vt sanctorum hominum optimas
sententias, & praeclara instituta quantum in se est e-
uertat. At pius vir, cum excellentibus virtutibus suis
miram constantiam addidisset, id est consecutus, vt
varias hominum voculas contemneret, & omnium
inuidiam superaret. Et profecto diuinis quibusdam
indicijs, a summa rei prouidentia, qua nec fallitur,
nec fallit vnquam, manantibus, creditum est, Caro-
lum fuisse praecipuo quodam amore a Deo dilectum,
& in huius vitae periculoso certamine diuino auxilio
adiutum. Nam cum pro extirpandis vitijs, & honore
Dei, quem semper ante oculos habuit tuendo: Con-
gregationem Humiliatorum reformandam sibi in a-
nimum induxisset, ad quod munus ab auunculo Pio
IV. ab eius itidem successore Pio V. fuerat delectus,
ex illis nescio qui Praepositi, qui iustissimi hominis
congregationis illius salutem spectantis, paulo ar-
ctiorem disciplinam ferre non poterant, in seruum
Dei, in benemeritum de se virum, in Archiepiscopum
& Cardinalem, odio implacabili exarserunt, eumque
diabolico quodam furore incensi, e medio tollere de-
creuerunt. Vnus igitur inuentus est homo audacissi-
mus, qui scelus detestabile aggredi non dubitaret; ita-
que quo tempore ex domestica disciplina instituto

Carolus in oratorio cum tota sua familia ad Deum
 preces fundebat, paruulo tormento displotso, in quod
 globulos plumbeos, aut ferreos complures coniecerat
 Carolum vt erat genuflexus, & in oratione defixus,
 medio ipso in tergo directo percussit. Sed scelerato-
 rum hominum machinationes planè Sathanicas euer-
 tit Deus, & seruum suum scuto quodam inuisibili
 protexit: nam etsi maioris globi ictus ille, vsque ad
 cutem penetravit, ibique liuoris notam quandam
 impressit, quæ in eius dorso ad miraculi testificatio-
 nem, vsque ad vitæ finem permansit, nihil tamen
 nocuit viro sancto, ac ne sanguinis quidem guttu-
 lam elicit: ipse verò ita immobilis permansit, ac si in
 alieno corpore verberatus esset, silentioque indicto,
 ne quis se commoueret, inceptum cum Deo collo-
 quium admirabili fidei constantia, & animi forti-
 tudine absoluit. Et in sacris templis edificandis, &
 ornandis magnificentia, & in Episcopalibus adibus
 augendis studium, & miram in hospitibus excipien-
 dis alacritatem, & liberalitatem, eleemosinarum
 copiam, quibus omnium generum inopes iuuabat, si
 quis enumeret, laudationem instituat necesse est;
 Tanta & tam magna virtutis exempla dedit Caro-
 lus, quæ ita patent, ita omnibus cognita, & per-
 spectæ sunt, vt nec mea, nec cuiusquam commemo-
 ratione indigeant. Erga sacras sanctorum re-
 liquias mirifica quadam religione affectus erat Ca-
 rolus Cardinalis, in ijsque ornandis, honesto, de-
 centi, illustri loco collocandis, magnopere versa-
 batur: itaque multa Sanctorum corpora solemnibus
 suppli-

ſupplicationibus indiētis multo cum ſplendore, & pietate tranſtulit, ſed proſectō eximiam quandam liberalitatem, aut magnificentiam potius cum admirabili pietate cōiunxit, cum corpora ſanctorum Simpliciani Episcopi, & martyrum Anauniensium Sisinij, Martyrij, & Alexandri, illuſtriorē in locum, in illa ipſa ſancti Simpliciani Eccleſia cenſuit tranſferenda. Nihil quicquam fuit magnificentius, nihil quod ad alendum Dei cultum, & ad ſanctarum reliquiarum, ſanctorūque corporum venerationem hac etate magis inflammaret. Interfuerat illi tranſlationi Gabriel Cardinalis Paleotus, qui ad Clerum Mediolanensem occasione ſynodi diœceſane, qua celebrabatur grauiffimam, & elegantiffimam orationem habuerat. Interfuerant plures Episcopi. Ipſe etiam fuerat inuitatus, ſed occupationibus varijs impeditus, tam nobili ſpectaculo, in quo tota commota eſt Mediolanensis Ciuitas, præſens eſſe non potui. Et vt ad quædam præcipua capita Caroli optimi Cardinalis vitam redigam. De eius mortis contemptu, De eius charitate erga morientes, De perpetuo ſtudio ſacrarum literarum, Deque aſiduis eius precibus ad Deum. De admirandaque ſobrietate, & caſtigatione corporis, ſingillatim dicam; breuiter tamen, quia ſcio hæc etiam ab alijs copioſius eſſe tractanda, & quia illa tantum mihi narranda eſſe exiſtimo, qua mihi notiſſima ſunt, qua ipſe vidi, qua obſeruauī, cū optimi Cardinalis conſuetudine fruere. Nulla de re maiore cū animi ſenſu loquebatur, quàm de morte, peregrinatione, exilio.

Mortem, peregrinationem & exilium, hanc vitam, quam tantopere mortales exoptant, putabat. Iactans varijs nos fluctibus, innumerabilibus perturbationibus commemorabat, peccandi terminum & optabilem quãdam securitatem mortem nominabat. In ea mali nihil inesse. In peccato sitam esse hominum perniciem. Locos, quos sanctus in libello de bono mortis tractabat Ambrosius valde cognitos habebat, tractabat etiam sepe in familiaribus sermonibus, Addebat, turpissimum esse Christianis miseram hanc, & caducam vitam perditè amantibus superari prudẽtia, & fortitudine animi à philosophis, præsertim ab Epicteto, à Seneca, & à Cicerone, qui de morte contemnenda pulcherrimos libros conscripserunt, & præclarissimas sententias ad abijciendum omnem mortis timorem in medium attulerunt. Rem minime vstitã, & admiratione dignam narro. Dixerat mihi sepe Carolus Cardinalis in familiaribus hilari admodum vultu, sibi nihil quicquam accidere posse in hac vita iucundius, & vtilius, quàm si hac, & illac negotiorum causa transiens, in cadavera, quæ ad sepulturam deferantur, incideret. Inde se maximum fructum capere dicebat. Secum enim ipse sic loqui consueverat. Et me etiam quatuor, aut quinque cubiti terra manent, & ipse in illo loculo deferar. Hic est fabula huius mundi, seu vanitatum omnium, quibus sepe à recto tramite deflectimur, terminus. Multo aliter plerique nostrum, qui mortem horrentes cadavera maxime fugimus, & à meditatione mortis valde abhorremus. Illam enim meditationem mortis, quam
 philo-

philosophiam philosophi nominarunt: & nos non minima sapientia Christiana partem dicimus, melancholia nutricem, molliter nimium, ne dicam insipienter, non pauci arbitramur: in quos homines si aliquando incidebat Carolus, eos liberè monere solitus erat. Et erga morientes benevolentiam incredibilem, admirandam potius charitatem Carolus Cardinalis præ se tulit. Cum enim ipsi de Coepiscoporum suorum aegritudine nuntius afferretur, citatis equis ad illos accurrere consueuerat, sermone illos blando, & fraterno, ad poenitentiam inuitans, de aeterna vita, de coelesti patria: de Iesu Christi filij Dei Saluatoris nostri meritis, de preciosissimo eius sanguine, cuius precio redempti sumus, de salutaris poenitentia, de infinita Dei misericordia locos tractabat tanta cum pietate, vt illorum, qui intererant lachrymas eliceret: ipse ego etiam interfui, cum pium hoc officium Ioanni Delphino Episcopo Brixienti, qui proximis annis ex hac vita migravit præstaret, & paulò antè quàm ex hac vita excederet Francisco Bossio viro integerrimo Nouaria Episcopo idem officium ex præscripto Concilij prouincialis Carolus piè, & fraternè præstitit, paulòque ipse post in grauissimum morbum incidit, quem mors consecuta est, hoc est transitus ad beatam, & aeternam vitam. Nec solum paternis, & pijs illis sermonibus languentes Episcopos, quos visitabat recreare solebat, sed cum deficere vires cernebat, genuflexus pro aegris preces fundebat, eorum animas Deo commendabat, demum eorum exequias, sermone ad populum habito, celebrabat. Et hac omnia

magna temporis celeritate conficiebat. Nec verò Episcopos solum, sed ceteros etiam, & principes viros, & priuata conditionis homines egrotos visitabat, omniq; officio, & pietate maxime necessario tempore adiuuabat: egrotabat aliquando Vercellis Carolus Emanuel Dux Sabaudia, adolescens religiosissimus, & Regia indolis, quem Carolus Cardinalis filij loco diligebat, & graui plane morbo conflictabatur, ne quicquam magis cupiebat, quàm seruum Dei videre, quem singulari amore prosequeretur. Accurrit Carolus, manu sua sacrosanctam illi Eucharistiam ministrat, verbis grauius, & spiritali dulcedine plenis, & hortatur, & consolatur, ita vt qui aderant lachrymas copiose effunderent, cum interea Dux ipse nusquam ab eo oculos deflecteret: demique Dei benignitate, & vt ipse Dux interpretabatur, Caroli precibus factum est, vt adolescens summa sp̄s, & Princeps nobilissimus conualesceret, & in maximarum rerum spem ad Dei gloriam, & Catholica religionis conseruationem reseruaretur: si laudationem ipse scriberem, locum hunc de egrotorum visitatione rationibus plurimis exornandum mihi esse intelligerem; sed vitam tantum Amplissimi Cardinalis scribo mores pios, & verè pastorales propono mihi, & Episcopis omnibus, in quos hac mea scriptio fortasse incidit. Et hanc eandem charitatem erga moribundos Mediolanenses filios suos, quos coelestis Pater eius fidei commiserat, dum sauiissimo pestilentia morbo infecti laborarent, quos nunquam mortis metu intermisit visere, quibus semper lue crassante (trecenti enim
homi-

homines singulis diebus per multos dies saeuitia mor-
 bi interibant) sacrosancta Eucharistia sacramentum
 ministrabat, & pios viros ad idem munus praestan-
 dum hortari non desinebat: calamitoso tempore
 orandi regulas populo praescripserat, diuinum auxi-
 lium implorabatur, ipse nudis pedibus fume eius collo
 circumducto orabat. Supplicationes publica fiebant,
 longos & graues sermones ad populum tanta cala-
 mitate afflictum habebat. Non Mediolanum modò,
 sed vniuersa Italia, totus terrarum orbis eximiam
 Pastoris charitatem est admiratus. Tantam virtu-
 tem nulla vnquam obscurabit obliuio, de qua, &
 sermones sunt habiti, & libelli etiam sunt scripti.
 Insuper saculum, carnalis & adulterina pru-
 dentia, cuius magister est, quomodo imbecillos a-
 nimos plerunque decipit. Non defuerunt, qui dice-
 rent, non debuisse Cardinalem tot se exponere vita
 periculis: & potuit (Deo iuuante) & debuit, cum ni-
 hil possit esse anima vna pretiosius, & ad Pastorem
 pertineat animarum, animam suam ponere pro ou-
 bus suis, se exponere periculis omnibus, imitari Chri-
 stum pastorum Principem, & salutem animarum
 sibi creditarum suae vitae praeferre, ita charitatis or-
 do postulabat: piam, & verè pastoralem hanc re-
 gulam comprobauit Dominus Deus euentu fœli-
 ci, cum illum incolumen seruauerit. Et sanè pro-
 trahenda vitae desiderium, vitiorum non pauco-
 rum, & calamitatum multarum origo est, & stul-
 titia non minimum indicium. Quis enim longa, & pe-
 riculosa nauigatione, in qua nauis varijs turbinibus
 saepe

saepe iactetur, nauseabundi plerunque nauigātes om-
 nia fastidiunt, delectetur? Quis in exilio ita despiat,
 vt de patria non cogitet? Incommodo etiam diuertu-
 culo, in quo multi scelesti homines cohabitent, libe-
 ter maneat? Plerique mortales sumus huiusmodi, &
 vitam hanc laboribus, & erumnis plenam, non aman-
 tes, non magno studio protrahere procurantes, tātum
 abest vt laudemus, vt irrideamus potius. Et reprehen-
 siones hominum, pernitiosa prudentia omnia metien-
 tium, & res fluxas, & caducas admirantium, vitam
 in primis protrahere studentium non magni faciebat
 Carolus. Vias non esse vias hominum, falsas esse hu-
 iusmodi regulas, mera potius Sathanae sophismata,
 dicere consueuerat. Quare de morte saepe longos ser-
 mones habebat, & graues. De varijs huius vitae mi-
 serijs multa in medium afferebat, vt aeterna patria
 desiderium mirabiliter excitaret. In sacris libris, in
 vera sapientia, qui liber librorum, quem Spiritus San-
 ctus in veteri, & nouo Testamento descripsit, assidue
 versabatur. Et ita orationem cum lectione, Thomam
 Aquinatam sanctissimorum virorum doctissimū imi-
 tatus, coniungebat sex annos antequam ex hac vita
 migraret, vt nunquam nisi genuflexus sacrosanctum
 illum librum perlegeret. Et in Prophetis, quos coele-
 stes oratores appellauerimus, multum ac diu fuerat
 versatus. Praecipuos locos ex Salomone excerpserat,
 & ad vsum in quā plurimis sermonibus reuocari
 solebat. Si quis eruditionem variam, & reconditam
 in Carolo Cardinali Borromeo nō animaduertit, aut
 eius consuetudine non est vsus, aut non considerauit,

qua

que ipse in medium asferre consueuerat. Nihil extra
 rem, Nullum ineptum verbum, Nullum quod cuius-
 quam animum posset offendere, annorum multorum
 quibus eius consuetudine sum vsus spatium, à Carolo
 memini esse prolatum. potuisset si voluisset Latine scri-
 bere, satis eleganter; promptè enim, & disertè satis
 loquebatur Latine; potuisset etiam hac qua vtimur
 lingua, sed in scribendo aliorum opera libentius ute-
 batur; adhibebat tamen semper iudicium, quod tan-
 tum in corrigendis scriptiõibus adhibere erat solitus
 vt prestantes ingenio, & doctrina viros in admira-
 tionem traheret. Et prouincialia Concilia, & horta-
 toria sue pastorales epistolae, quas ad populum Medio-
 lanensem saepe scribebat, & sub eius nomine adebantur,
 ab ipso accuratissimè emendabantur. Matrem esse
 sapientia humilitatem rectè dixerimus, vt sapientissimè
 indicasse videtur Salomon. Qui enim nihil sibi tri-
 buit, & neminem recusat habere magistrum, quam-
 uis etiam à natura praclarum non duxisset ingenium
 (quod aliter Carolo contigerat, qui excellens ingenium
 & iudicium acceperat à natura habuerat) cum quotidie
 multa addiscat, doctus euadat necesse est, tanta in-
 primis, quanta Dei beneficio abundamus hac tempe-
 state, bonorum librorum suppellectile adiutus. Et domus
 Caroli, & dum Pius auunculus viueret, & dum Me-
 diolani pastorali suo munere fungeretur, fuit schola
 pietatis, Ecclesiastica, & sancta quaedam Academia,
 officina demum virtutum omnium, piorum & docto-
 rum hominum contubernium. Et ordinem, qui est re-
 rum veluti anima, & in artibus, & scientijs perdiscē-
 dis,

dis, memoria commendandis artium & scientiarum
praeceptis, mirabiliter prodest, mirabilem in studijs
suis adhibuit. Capita rerum, de quibus erat acturus,
partiri consueverat, & ita distinguere, ut facile illa
memoria mandaret, quam diuidendi methodum
miris laudibus extulit Plato, & eos, qui ita norunt
diuidere, Deo quam simillimos dixit. Innumerabi-
les synopses, siue tabulas, quibus tractationes de
symbolo fidei, de decem praeceptis, de sacramentis,
de oratione Dominica, de passione Domini, de quae
singulis sacrosanctis mysteriis, ita in omnes solemnita-
tates, in omnia etiam Euangelia, quae diebus festis
recitantur, in Epistolas S. Pauli confecit; quae si vnus
in librum redigantur, & in locos quosdam à Pasto-
ribus tractandos referantur, magnam profecto vir-
litatem Episcopi, & Parochi, & quicumque verbum
Dei praedicare consueverunt, ex eius industria per-
cipient. Solidam, non negamus, doctrinam tradide-
runt Theologi scholastici: in quibus qui non sunt ver-
sati hoc tempore, ne mediocriter quidem docti ha-
beri solent. Et hoc ipsum dicere saepe solebat Carolus,
qui pro sua modestia inter doctos numerari semper
recusauit, nullam se scientiam tenere dicebat,
cum tamen scientiarum omnium principia, & pra-
cipua etiam dogmata Theologiae, & moralis etiam
philosophiae optimè teneret, ut nemo de questioni-
bus etiam difficillimis maiore verborum castimonia
loqueretur: Aloysium Granatam plurimi faciebat,
eiusque libros diligentissimè legere consueverat: lo-
cos ex eius concionibus, & opusculis sibi constituerat;
quibus

quibus copiose ex improviso etiam Euangelium, Epistolam, Missæ introitum, aut aliquos psalmorum versiculos posset explicare. Et non solum ex Granata, sed ex sanctis Patribus plurimos locos sibi collegerat. Quo eius labore factum est, ut facillime tres aut quatuor sermones vno die ad populum habere posset, cum fere nihil repeteret. Synopses quàm plurimas, commentarios itidem varios, & multos, è quibus sylvia quadam pastoralis in vnum volumen redigi facile poterit, testamento reliquit Ioanni Francisco Bonhomineo Vercellensi Episcopo, cuius pietate, & industria fiet aliquando, ut ex optimi Cardinalis laboribus ab Ecclesiasticis hominibus fructus percipiantur. Et Patri Francisco Adorno precipuos quosdam locos digerendos paulò antè, quàm ex hac vita migraret, tradidit. Dederat mihi commentarium quendam, quem de arte meditando duos annos antè quàm moreretur, conscripsit, qui profectò breuitate, & perspicuitate, grauitate etiam sententiarum dignus est, qui in piorum virorum manibus versetur.

Nihil magis acuit ingenium, nihil ad præstantiam iudicij comparandam magis prodest, quàm assidua oratio, ut multi putauerint, admiranda opera, quæ sanctus Thomas Aquinas monumentis literarum consignauit, oratione potius, quàm laboribus, quos pertulisset in euoluendis libris, accepta esse referenda. Et sanctorum Episcoporum, qui Ecclesiam Dei illustrarunt, hic fuit mos, ut cum assiduis precibus lectionem optimorum librorum coniungerent, quod &

nostro hoc saeculo nemo praestitit diligentius, quam Carolus. Incommodè admodum somnum capere consueverat, & breuem quidem illum, nimirum quòd agnosceret mortis imaginem somnum esse, & quandiu dormiunt homines, mortuos dici aliqua ratione posse, quia nihil homine dignum agunt: ipse verò in diuinarum scripturarum lectione, in oratione, & meditatione, & diutissime versari cupiebat, & noctis tempus ad id maxime accommodatum esse intelligebat, & quidem corpus domesticum inimicum, vigilijs edomare studebat; eam ob causam saepe contingebat, ut dum Carolus concionibus interesset, aut alijs publicis functionibus, somnus illum caperet, quod ne fieret, quamuis maximam diligentiam adhibuerit, consequi tamen semper non potuit, ut natura remissionem illam, & quietem efflagitante, non saepe dormire cogere retur: erat tamè huiusmodi somnus breuis, & admodum interruptus, ita ut etiam quae dicebantur magna ex parte perciperet: sic, ita disponente Domino Deo, neui quidam in eis, quos praecipuo amore diligit conspiciuntur: qua de re praclare à sancto Gregorio in dialogorum libro scriptum est, magna Dei dispensatione fieri, ut quibus maiora bona tribuit, minora inter dum non praestet, nimirum ne se extollant, sed discant, quia ex semetipsis maiora illa bona non habent, qui parua vitia vincere non possunt.

Et sobrietatem quandam admirabilem praestulit, cum in satis opulenta domo educatus, delicatis etiam cibus assuetus, tantos progressus in praestantissima virtute fecit, ut tres annos antequam ex hac vita migravit,

migravit, pane & aqua sapissimè contentus fuerit.
 Sanè alitrix maximarum virtutum est sobrietas, con-
 templationis, & orationis sedula nutrix, digna Epif-
 copo, digna animarum Pastore, & Christi imitatore
 laus. Et fuerunt, qui sanctum Cardinalis propositum
 non laudarent: cur ita? quia insano amore nos pleri-
 que nostrum diligentes, corporis tyrannidem non ag-
 noscimus, nec extimescimus. Nihil nobis magis est
 cura, quam ut miseris, & arumnis multis plenam
 hanc vitam sine vlla vel minima molestia transiga-
 mus, planè cæci, & patriæ nostræ cælestis illius Hie-
 rusalem (heu nimium) miserabiliter oblit. Profecto
 paucis vel minimis natura contenta est. Et S. Basilius
 pane, & aqua contentus fuerat, & innumerabiles
 alij Episcopi, quos qui est imitatus, reprehendi mini-
 me debuit, laudari potius. Nos verò, qui à tanta vir-
 tute procul absumus, sobrietatem eximiam pastoris,
 quem vidimus, cuius familiaritate etiam sumus vsi,
 non semper recordari non debemus, ut tantæ virtutis
 memoria sit nobis veluti stimulus ad orxnem luxum
 fugiendum, & ad omnes omnium generum cibi, &
 potus delicias vitandas: Variorum enim ciborum co-
 piam, & vsum vini immoderatum, Ecclesiastica
 disciplina, & pastoralis artis corruptorem, & inimi-
 cum iure nuncupauerimus; parere etiam hanc co-
 piam inuidiam, & inertiam alere affirmauerimus.
 Quod si quis Episcopalem splendorem, aut Cardina-
 litum obyciat, & addat, tenacitatis, ne dicā auaritiæ
 suspitione vitādū; is sciat Carolo sobrietatis laude hac
 atate insigni, rationes varias non defuisse in hospiti-

bus excipiendis, in pauperibus alendis, in templis adificandis, quibus liberalitatem, magnificentiam etiam suam patefaceret, quanquam nec ipse etiam Carolus dum Romæ fuit, cuiquam unquam obiecit, si moderatione adhibita omnium generum cibis lautis, vino etiam ad sobrietatis regulam vteretur.

Et corpus castigabat, verba illa S. Pauli Apostoli ponderans: Ne cum alijs predicauerim, ipse reprobus efficiar: quamuis si quis rectè consideret, multis rationibus probabilibus illis quidem adduci potuisset, vt quem socium multorum laborum, & præclarissimarum rerum, quas gerebat, nobilissima eius anima habuerat, & nunquam, aut perrarè rebelle expertus fuerat, minus durè tractaret: medicorum etiam monita audiens, & valetudini consulens. Sed sancta Dei Ecclesia mira varietate virtutum ornata, hoc indulgētissimo seculo, tali sobrietatis, & castigationis corporis exēplo fortasse indigebat: huiusmodi stimulo plerique nostrum, vt tantæ molliciei, tantarumque deliciarum, quibus diffluiamus, & inertes ad res cælestes contemplandas efficiamur, indigebamus. Et visitandos Episcopos, & cathedrales Ecclesias vtile admodum Ecclesie Dei censuit, hortatus sæpe Pium, & Gregorium Pontifices, vt Visitatores mitterentur. Ipse visitandi munus non recusauit. Bergomum, Brixiam, Cremonam, partem etiam regionis Heluetiorum visitauit, magno cum animarum fructu: pietatis, diligentie exempla dedit plurima. Inde congregatio Cardinalium, qui Episcoporum causas componere, qui discordias omnes è cleris tollerere,

lere, qui Dei cultum interiorem, & exteriorem tue-
 ri & propagare nititur, instituta fuit. Frater Fran-
 ciscus Pamgarola, & Pater Achilles Societatis Iesu,
 mira de illius ieiunijs, & de perpetuis laboribus, de-
 que admiratione, quam Rethi, & Heluetij coepe-
 rant sanctitatis huius viri, mihi dixerunt. Fuit e-
 tiam de illa visitatione, quam proximo anno fece-
 rat pulcher conscriptus libellus. Et sacris peregrina-
 tionibus vir Dei delectabatur, & ad sanctum lin-
 teum venerandum, quo Saluatoris nostri mortui
 corpus inuolutum est, Taurinum non semel, pedi-
 bus etiam aliquando iter agens, profectus est. Sed
 & illa sancta itinera, & extremum illud, quod vir
 Dei Carolus morti proximus susceperat, vt sacro-
 sancta Dei mysteria in monte Varallo meditaretur,
 & sanctas meditationes, quibus antequam ex hoc
 misero saculo migraret, cum Angelis versari incepe-
 rat, non defuerunt qui memoria commendarent, &
 narrarent pijs quibusdam epistolis, & libellis. Et cum
 forti, & constanti animo, febris etiam correptus,
 mortem minime extimescens, pijs operibus in-
 tentus, de salute animarum sollicitus pastorali vs-
 que ad ultimam horam munere fungeretur; San-
 ctum Missæ sacrificium celebrans, canonicas horas
 recitans, litanias cantans, familiares suos, nautas
 etiam, à quibus quibusdam in lembis vehebatur, in
 Christiane pietatis rudimentis, languente etiam
 corpore instituens. Et Mediolanum cum calen-
 dis Nouembris redisset ferè semiuivus, antequam
 medicum ad se admitterei, genuflexus forti animo

in oratorio cum familiaribus suis longam orationem habuit. Cumque in lecto decubisset, ut medicis, qui illum versari in non minimo vite periculo affirmabant obediret, eundem lectum ornandum iussit imaginibus sacris, in quibus Christi mysteria fuerant depicta, memoria in primis sacri sepulchri Domini nostri Iesu Christi. In ea cogitatione attentissime defixus, cum Ecclesiasticis sacramentis pie susceptis, ad extremum illud certamen se optime armasset, placide in Domino obdormiuit.

Narrem, quae optimi Pastoris, & Cardinalis amplissimi mortem sunt consecuta? longissima futura esset scriptio. Commemorabo quaedam, quae ad honorem Dei maxime pertinent, & ad excitandos eos, in quorum manus libellus hic noster perueniet, ad varias virtutes. Haec audiebantur voces: Recens hic Ambrosius in caelum vocatus est, Non eramus nos digni pastore tanto, Solatio maximo destituti sumus. Ea quae de Athanasio scripta sunt, in hunc virum conueniunt, ut quamuis quam plurimos annos post Beati Marcum Alexandria in Episcopatu successerit, si virtutes considerentur, illi proximè successisse, quempiam iudicare posse. Ita quamuis Carolus mille amplius post annos in Ecclesia Mediolanensi Ambrosio successerit, proximè tamen successisse, si imitationis ratio habeatur, quispiam dixerit. Nam Ambrosius nobilibus ortus parentibus, parentum nobilitatem, Christiana contentus, non magnificet: Ita Carolus. Satyri fratris mortem modestissime tulit: sic Carolus Friderici fratris: liberalibus artibus instructus, & sa-
cris

cris literis deditus, docendi studio incredibiliter est
delectatus: eodem studio sacrarum literarum inflam-
matus Borromeus, cuius vitam scribimus. Mille insi-
dia à Iustina, & ab alijs scelestis hominibus illi stru-
ctæ, Scilicet in sanctum virum miserabiles exi-
tus; Eadem Carolo contigerunt, qui ferreis globulis
iniectis ladi minime potuit. Eius tempore hymni, an-
tiphonæ cani cœpti sunt: Borromei tempore, scilicet
etiam pestilentia, diuersarum vocum concentus per
totum Mediolanum audiebantur. Potentes viros Ec-
clesiastica disciplina tuendæ causa excommunicauit;
Idem non extimuit facere Carolus. Sanctorum Ger-
uasij, & Protasij corpora transtulit: Hic Simpliciani,
Sisij, & aliorum. In maxima sanctitatis opinione
apud exteros fuit: In magna etiam Borromeus. Plu-
rimæ Regum ad Ambrosium litteræ: Multæ etiam ad
Carolus Hispaniæ, Galliæ, & Poloniæ Regum. Ete-
nim ne hoc silentio prætereamus, Carolus Emanuel
Philibertus Dux Sabaudia Clarissimus tanti fecit,
vt filio parentis loco esse voluerit. Illum Henricus Gal-
liæ Rex Christianissimus, cum in Galliam rediret, ad
se aduentem humanissimè excepit, eiusq; saluberrim-
is sermonibus magnopere est delectatus. Illum Phi-
lippus Rex Catholicus summo in honore habuit. Il-
lius virtutes Stephanus Rex Poloniæ ita est admira-
tus, vt cum Andream fratris filium adolescentem mag-
nis animi, & corporis ornamentis præditum, qui nunc
Cardinalis est, Romam mitteret, Mediolanum prius
diuertere iusserit, vt Caroli disciplina, & paternis
cohortationibus instructior Romam iret. Et hunc qui

dem adolescentem præstanti ingenio, & religione Carolus mirificè dilexit, eumque vicissim Andreas, vt parentem obseruauit, nec alio, quàm patris nomine postea appellauit. Sed vt ad institutam comparationem redeamus. Ieiunia Ambrosij crebra, & vigilia: plurimis Carolus ieiunijs deditus; Orandi assiduitas; & Carolus singulis diebus orationem cum lectione sacrorum librorum coniungebat. Sollicitudo itidem omnium Ecclesiarum: sollicitus maxime de parochijs, quæ in latissima eius diœcesi sunt. Amor admirabilis erga pauperes; & elemosynas Borromeus libenter distribuit. Alienam prædiorum eorum causa; & hic vendidit suppellectilem omnem, vestes etiam suas pestilentia tempore, vt succurreret pauperibus. Paupertatis itidem studium: Et Carolus dum in suo cubiculo oraret, aut sacra lectioni incumberet, vnica veste contentus, & ea quidem vilissima, hyeme, & æstate utebatur. Idem Ambrosius peccata aliorum acerbissimè flere consueuerat: & hic gregis sui peccata lugere non desinebat, luxum maxime. Dignitatis Ecclesiasticæ studiosus, clericos à laicis in choro distinxit; & auctoritatem Ecclesiasticam defendit Carolus. Mortem suam prædixit: Eucharistiam paulò antè quàm è vita decederet suscepit. Dum ad sepulturam deferebatur demoniacorum clamores plurimi auditi: eiusdem corpus omnes tangebant, omnium ordinum homines ad sepulchrum ipsum deducebant; & hæc omnia Carolo diuino beneficio contigerunt. Virtutes, quæ in Ambrosio fuerant

(vt

(vt vno verbo dicam) in Carolo Borromeo mille amplius post annos, renouasse Dominum Deum, qui hęc nostram scriptionem legerit, & qui libellos varios, qui de ipso conscripti sunt, euoluerint, facilius intelligent. Mirabilis est Dominus in sanctis suis, Mirabilia sunt opera eius, predicanda dona eius.

Imitator hic egregius Ambrosij, qui nouus Ambrosius nominatus est, Carolus testamento suppellectilem suam, & non magnam pecunia summam, quę in œconomi manus eo tempore fuerat, pauperibus Mediolani, qui in magno illo hospitali pię sustentantur, reliquit, nulla consanguineorum suorum ratione, aut mentione habita, quandoquidem illos diuites valde, opulentos potius esse optimè nosceret. Pauperibus, hoc est, Christo, cuius membra sunt pauperes, à quo maximis thesauris fuerat ditatus, cui animam suam dicauerat, suppellectilem suam omniąque, quę sibi reliqua erant restituenda censuit, & sapienter vt omnia. Vt mercaturam laudabilissimam, quam sanctus celebrat Chrysostomus, in sua vitę exitu exerceret: Mercaturam sanctus ille vir appellat eleemosynam, quam Sanctus Spiritus interdum sanctam fœnerationem nominauit, cum scriptum sit, Qui miseretur pauperi, fœneratur Deo.

Et vir optimus, & amicitia cultor egregius, qui me in amicorum suorum numero pro sua humanitate ante viginti duos annos collocauerat, nescio an me excitauit, an magno honore affecit: dicam vtunque, & ad pastorales omnes virtutes me inflammauit, &

maximo me affecit honore, cum imaginē sancti Am-
 brosi, quem sibi imitandum proposuerat, & ad cu-
 ius scripta assidue legenda me saepe fuerat hortatus,
 mihi testamento reliquit: quo dono, nihil mihi in mea
 vita incundius futurum est. Erit mihi imago illa pul-
 cherrime depicta stimulus perpetuus ad pastorales,
 & eximias illas virtutes, quae in sanctissimo viro Am-
 brosio, & eius imitatore Carolo fuerunt, imitandas.
 Amicitia leges si quis alius seruauit, seruauit ipse cū
 liberè monuerit amicos, si quando illos monitione in-
 digere animaduertit. Et religiosorum familiaritate
 delectatus est plurimum, eorumque consilijs saepe ute-
 batur. Franciscum Adornum Societatis Iesu plurimi
 fecit, qui cum in extremo vitae curriculo per dies plu-
 rimos, quo tempore in Monte Varallo meditationibus
 se totum tradiderat Carolus, ab cuius lateremina
 discesserit: res admirandas de eximijs virtutibus,
 quas in postrema vitae suae parte ostendit Carolus,
 narrauit, & scripsit. Et Francisci Pamgarola doctri-
 na, & facundia delectabatur, illumque in visitationi-
 bus saepe comitem habere consueuerat. Et plurimi
 erant, qui libentissimè pastorem suum sequerentur,
 nullosque labores subterfugerent, ut eius iussis etiam
 cum vitae periculo obtemperarent. Ludouicus Mone-
 ta clericus Mediolanensis, vir egregia fide, & pra-
 stanti pietate, Carolo in primis charus fuerat, ipso co-
 mite in itineribus utebatur maxime. Sed inter cōplu-
 res praestates viros, quorum fideli opera in Ecclesia Me-
 diolanensi gubernanda, & Ecclesiasticis negotijs tra-
 ctandis, diu, multumque est usus, duo in primis fue-
 runt

runt non solum doctrina, religione, prudentia, sed
 Episcopali etiam dignitate, quam postea consecuti
 sunt in Ecclesia Dei illustres, Ioannes Baptista Ca-
 stellius Bononiensis excellens Iurisconsultus, qui fa-
 ctus à Gregorio XIII. Episcopus Ariminen. demum
 cum eius, & Apostolica sedis nuntium apud Christia-
 nissimum Regem ageret, magno bonorum dolore in
 Gallia est mortuus. Et Caesar Specianus, qui Roma
 Caroli nomine apud summos Pontifices res grauis-
 mas administravit, & anno superiore ab eodem Gre-
 gorio Nouaria datus est Episcopus. Nam Petrum Ga-
 lesinium egregie eruditum, & eloquentem hominem,
 aliosque quam plurimos Caroli Cardinalis admini-
 stros, & alumnos, commemorare longum est. Quod
 lachrymis vniuersus Clerus, omnes nobiles viri, totus-
 que Mediolanensis populus Caroli funus prosecutus sit,
 scripserunt multi. Mœroris tot, tamque varia signa ap-
 paruerunt, vt neque verbis, neque literis exprimi pos-
 se videantur. Ad eius sepulchrum, quod è regione al-
 taris maioris ad primos gradus chori, sibi edificandū
 sine vlla pompa constituerat, innumerabiles mortales
 confluxerunt, confluisse etiam multos post dies ac-
 cepimus. Et non paucos reperiemus, qui admirabiles
 Caroli virtutes considerantes, contemptum rerum
 humanarum cum admiranda charitate, & assiduo
 cum Deo colloquio coniunctum, & cum frequenti-
 sanctissimæ Eucharistiæ usu, & mansuetudinem exi-
 miam, & maximam humilitatem, ob Angelicas vir-
 tutes, quibus Carolus fuerat conspicuus, iam in cœ-
 lum euolasse pro certo habeant. Putent etiam fore,

ita Deo, cui arcana omnia notissima sunt, disponente, ut Carolus aliquando Ecclesie decreto in sanctorum numerum adscribatur.

Et Gregorius XIII. iudicio prestantissimo, & eximijis virtutibus praeeditus, accepto de eius morte nuntio, in Consistorio de excellentibus Cardinalis tanti, qui magnum sacrosancto Collegio ornamentum attulerat, & pro sancta Ecclesia, proque amore Dei labores varios pertulerat, virtutibus, sermonem habuit, magnum, & iustum dolorem suum Cardinalibus exposuit. A quo Pontifice Gregorio, & a Pio V. qui in Pontificatu illum praecesserat, vnicè dilectus est, & testimonijs varijs, tum in Consistorio, tum in multis sermonibus fuit celebratus. Et Roma tota, quae virum Dei venerabatur, & ut lumen militantis Ecclesiae agnoscebat, & suspiciebat, Carolum luxit, & lugent illum adhuc plurimi. In luctu hac ratione se ipsos consolantes, quod in caelestem, illam patriam ante Regem Regum Dominum Deum, cuius imperio totus regitur Mundus, admissus, Christianae Reip. cui exemplo, & laboribus consuluit, precibus assiduis prodesse non desinit, & quando eius exemplo meliores non pauci efficiuntur, disciplina etiam Ecclesiastica scriptionibus suis crescit, nobis dubium minime esse debet, quod vberimos laborum suorum fructus capiet in illa sempiterna beatitudine vir sanctus, Deo iusto iudice meritis praemia cumulatissime reddente, quae nemo cogitare, nedum explicare potest.

Eius exequias celebravit Nicolaus Cardinalis Cremonensis,

monensis, qui mirifico amore Borrromeum diligebat, ita vt sacrum faciens lachrymas continere saepe non potuerit, iacturam, quam fecit optimi, & egregij pastoris de patria sua optime meriti, considerans. Attingit annum quadragesimum septimum, satis longam vitam duxit, si plurimarum virtutum exempla quae reliquit consideremus; admodum breuem, si ad comoda, quae Ecclesiae Dei afferebat vita exemplo, & pluribus suis animum intendamus, vt vir Dei diutius premio sibi debito, caelesti illa patria careret, noluit Dominus, Qui sit benedictus in saecula.

Hanc de Cardinalis Borrromei vita scriptionem meam Antoni Cardinalis, Guilielmo Cardinali Sirleto, quem patrem iudicij agnoueram, & Borrromei memoriam colentem valde, eiusque eximias virtutes libenter celebrantem, tradideram: susceperat prompto animo scriptionem legendam, considerandam, emendandam, si qua ei emendatione opus esse videretur. Cum autem pridie quam ex hac vita Sirletus migraret ad illum in lecto decumbentem accessissem, leto admodum vultu me aspiciens, inquit, Nihil opportunius contingere poterat mihi, quam illum, quem de sanctissimi Cardinalis Borrromei vita libellum scripsisti, mihi legendum dederas, tibi meis manibus restituere. Addiderat quaedam, nonnulla etiam detraxerat, quaedam correxerat amanter, & prudenter, vt solitus erat. Munus tuum (addidit) sepulchrale fuit mihi acceptissimum: diuina prouidentia factum crediderim, vt in vltimo huius vitae actu, virtutes Borrromei, eius in primis

primis

primis vitæ contemptus, & animi in minime formi-
 danda morte celsitudo, quem vnice dilexi, & magna
 obseruantia sum prosecutus, mihi proponerentur, vt
 alacrius ad patriam illam communem nostram ten-
 derem: faxit Deus misericordiae parens, vt ego, & tu
 aliquando in caelesti illa patria Carolum nostrum vi-
 deamus, ibiq; verè in Domino coniuncti, perpetua fe-
 licitate persruamur. Ipse molliter nimium hæc au-
 diens: vix verbum proferre poteram, lachrymas etiã
 non continui: sed quod magis reprehendendum est,
 hæc recordans interdum adhuc lugeo. Quid hoc est
 Homo in disciplina Sirleti parum exercitatus imita-
 tor malus tanti magistri, quem suspiciebam. Senex,
 caniciei, quæ certissima aduenientis mortis, & non
 multum distantis nuntia est, oblitus meæ; verborum
 quæ apud sanctum Apostolum Paulum legeram, pa-
 rum memor, contristor de dormiente quasi spem non
 habeam, lugeo è custodia vocatum à Domino, seruum
 bonum ab exilio profectum in patriam, ex huius pe-
 regrinationis fluctibus in portum deductum, ciuem
 beatæ Hierusalem factum frui sanctissimæ Trinitatis
 aspectu, & societate Angelorum. Cohibui me tãdem,
 mi Carafa Cardinalis optime, tuo etiam exemplo,
 sic me ipsum alloquens: Mortuum in Domino, atque
 ob id beatum lugemus? cur non gaudeamus potius?
 sacro Collegio hic erat ornamento? de cælo precibus
 suis erit subsidio. Vicario Christi seruebat fideliter?
 nunc seruit Domino Dominorum, eoq; fruitur. Com-
 moda afferebat Ecclesie militanti laboribus, & vi-
 gilys suis? nunc in Ecclesia triumphanti victoria, quã
 de

de se ipso, & de perennibus inimicis nostris retulit (vt
 equum fuerat) fructus percipit. Ne causa nostra do-
 leamus nimis, eijciamus molliciem animi, gaudeamus
 potius migratione amici, & de vtroque nostrum, de
 omnibus potius, qui eius consuetudine vsi sunt, bene-
 meriti. Iusta persoluimus (vt debuimus) laudationi,
 que in funere est habita inter fuimus. Quid restat, nisi
 vt ad eandem patriam aspiremus, ad quam ipse (vt
 credimus) iam peruenit: subsidia, qua nobis est polli-
 citus, precum suarum apud bonorum omnium largi-
 torem Deum, in huius vita periculis tam varijs, &
 magnis expectemus, memores documentorum, qua
 nobis reliquit; memoriam amici veri tanti Cardina-
 lis ex animo nunquam excidere patiamur nostro. Tu
 qui tanto magistro es vsus in sanctis Græcorum pa-
 trum libris potissimum perlegendis, & eius consue-
 tudine plurimos annos te ad maximarum virtutum,
 quibus ipse prestabat, perpetuam imitationem effin-
 xisti, recordatione Cardinalis Sirleti valde semper
 delectaberis, ego verò, & delectabor, & illum veluti
 exemplar semper habebō ante oculos. Multiplex re-
 rum humanarum & diuinarum scientia, cum admi-
 rabili humilitate coniuncta. Historia Ecclesiastica
 admiranda cognitio cum perpetuo communicandi
 studio. Sermo grauis, & eruditus, lepore, & charita-
 te Christiana conditus. Patientia summa in miserorū
 querelis audiendis: studium in subueniendo oppressis
 assiduum. Mirum in dissimulandis, excusandis, mi-
 nuendis aliorum erratis. Rerum externarum, diui-
 narum in primis, & inanis gloria contemptus. Leni-
 tas

tas animi amabilissima. Cautio valde probanda, ne domestici eius illi dominarentur. In consanguineis suis minime diuitibus ditandis, digna Cardinali, & Episcopo moderatio. Orandi studium cum gratiarum ad Deum actione quotidianum. Hilaritas à puritate conscientiae profecta. Hæc omnia animo infixæ sunt meo: hæc semper libentissime commemorabo. ad tartarum ipse virtutum imitationem, studia mea, cogitationes meas semper dirigam. Iacturam magnam, quam anno vno collegium sacrum Cardinalium fecit (vt alios omittamus) duorum in primis Cardinalium Borromei, & Sirleti sarciet Dominus Deus, pietate, diligentia, industria Cardinalium, qui viuunt, quos sanctissimis suis donis in dies magis ditat, & pro sua benignitate ditabit.

F I N I S.